

הציות לחוק שכר המינימום בסקטור העסקי

קרנית פלוג ניצה (קלינר) קסיר

סדרת מאמרים לדיון 94.12

אוגוסט 1994

הדעות המובעות במאמר זה אינן משקפות בהכרח את עמדת בנק ישראל

מחלקת המחקר, בנק ישראל, ת"ד 780, ירושלים 91007

Research Department, Bank of Israel, POB 780, 91007 Jerusalem, Israel

תמצית

מחקר זה בוחן את הציות לחוק שכר המינימום (שנכנס לתוקפו ב-1987) בסקטור העסקי בקרב העובדים משרה מלאה. המחקר מצביע על כך שבשנים 1988 עד 1990 היה אחוז המשתכרים מתחת לשכר המינימום כ-6 אחוזים; כ-3 אחוזים בקרב גברים וכ-14 אחוזים בקרב נשים. זאת לעומת תחילת שנות השמונים בהן היה בתוקף הסכם שכר מינימום (עם צו הרחבה למשק כולו) שבהן היה אחוז המשתכרים מתחת לשכר המינימום כ-12 אחוזים; 8 אחוזים בקרב הגברים ו-26 אחוזים בקרב הנשים.

מתוך השוואת החלק התחתון של התפלגות השכר בשנים 1982-1980 -- תקופת ההסכם -- ובשנים 1991-1988 -- תקופת החוק -- עולה, שעם חקיקת החוק חלה הסטה ימינה של חלקה התחתון של התפלגות השכר. החרפת המגבלה החיצונית על השכר ע"י חקיקת החוק גרמה להזאת שלבים נוספים בסולם השכר (גם מעל לשכר המינימום) כלפי מעלה. זאת, בשל קיומם של סולמות שכר והצמודות רחבות במסגרת הסכמי השכר.

מדד ציות לשכר המינימום (שהוצע לראשונה ע"י Ashenfelter ו-Smith (1979)), המוגדר כאחוז המשתכרים שכר הקרוב לשכר המינימום בקרב בעלי השכר הנמוך, מצביע על עלייה מ-25 אחוזים בתקופת ההסכם לכ-30 אחוזים בתקופת החוק. מדדים אלו נמוכים משמעותית מאלו שנתקבלו במחקרים שנעשו בארה"ב על הציות בסקטור המכוסה על ידי חוק שכר המינימום.

הציות לחוק שכר המינימום בסקטור העיסקי

1. הקדמה

משנת 1972 ועד לאפריל 1987 היה בתוקף הסכם קיבוצי של שכר מינימום שנחתם בין ההסתדרות הכללית ולשכת התיאום של האירגונים הכלכליים. ההסכם הורחב בצו הרחבה למשק כולו, זאת בניגוד לחלק מן הארצות בהן קיים גם סקטור "לא מכוסה". רמת השכר שנקבעה עודכנה מדי פעם במשא ומתן, ונעה בין 20 ל-45 אחוזים מן השכר הממוצע במשק תוך תנודות חריפות במהלך התקופה. באפריל 1987 נכנס לתוקפו חוק שכר המינימום. על פי החוק עלה שכר המינימום כאחוז מהשכר הממוצע במשק בהדרגה עד שהגיע ל-45 אחוז באפריל 1988. בהתאם לחוק מתעדכן שכר המינימום באפריל כל שנה. פעם בשנתיים הוא מתעדכן כך שישווה ל-45 אחוז מהשכר הממוצע במשק, ופעם בשנתיים על פי השינוי השנתי במדד המחירים לצרכן. בנוסף לכך בין העדכונים השנתיים מתעדכן שכר המינימום גם על פי הסכם תוספת היוקר והסכמי שכר קיבוציים.

אכיפת חוק שכר המינימום בסקטור העיסקי הינה חלקית בלבד. היא מתבצעת רק באמצעות טיפול בתלונות, ורק מיעוט מבוטל של מקרים הגיע לדיון משפטי. יש לציין שגם כאשר רמת הציות נמוכה, צפוי שיהיה מספר תלונות זעום שכן החשש של עובד מפני איבוד מקום עבודתו (בעיקר בתקופת אבטלה גבוהה) צפוי שיהיה דומיננטי ביחס לחוץ הצפוי לו מטיפול בתלונה (בנושא זה ראה יניב, 1993).¹ גובה הקנס במקרה של אי ציות הוא סכום הקבוע בחוק ואינו קשור לפער בין שכר החוק והשכר ששולם בפועל.

מאמרים רבים, תיאוריטיים ואמפיריים, המתייחסים לחוק שכר המינימום מבוססים באופן ישיר או עקיף על ההנחה שקיים ציות מלא לחוק (לעבודה תיאורטית כזו, ראה למשל Mincer (1976)). בארץ, בנסיון לחזות את השפעתו הצפויה של חוק שכר המינימום לפני חקיקתו הניחו לוסקי ווינבלט (1987) ציות מלא למרות שמצאו רמת ציות נמוכה יחסית בניתוח ממצאי מפקד האוכלוסיה 1983, תקופה שבה היה הסכם שכר מינימום. גם בעבודה חדשה שלהם (1993) המנסה לבחון את השפעת חוק שכר המינימום על השכר והתעסוקה, בתעשייה,

¹ תודתנו לורד דר, לגדעון יניב ולמשתתפי הסמינר במחלקת המחקר של בנק ישראל על הערותיהם, לריקי זומר על עיבוד הנתונים וללישכה המרכזית לסטטיסטיקה שהעמידה לרשותנו את נתוני סקרי הכנסות.

² מחודש אפריל 1993 הוקמה במשרד העבודה והרווחה יחידה שתפקידה לטפל באכיפת חוק שכר המינימום יחידה זו החלה בביצוע ביקורות יזומות במקומות עבודה שיש חשד שהשכר המשולם בהם נמוך מהנדרש על פי החוק.

מניחים לוסקי ווינבלט ציות מלא ובונים מדד להשפעת שכר המינימום בענפי משנה בתעשייה המתבסס על הנחה זו.

עבודה חלוצית בנושא הציות לשכר המינימום היא עבודתם של Ashenfelter ו-Smith (1979) (להלן A-S), הבונים מודל פורמלי שממנו נגזרת ההחלטה של כל מעסיק האם לציית לחוק. רמת הציות הכללית במשק תלוייה בהסתברות להתפס בגין אי ציות, בגובה הקנס במקרה של היתפסות, ובפעור בין שכר המינימום והשכר בפועל -- הרווח מאי ציות -- ובגמישות הביקוש לעבודה. בהמשך בונים A-S מדד לרמת הציות ובודקים את רמת הציות לחוק ב"סקטור - המכוסה" בארה"ב בשתי נקודות זמן.

עבודות נוספות דנות באספקטים תיאורטיים שונים של נושא הציות והקשר שלו למידת האכיפה (תכיפות הביקורות וגובה הקנסות). למשל עבודתו של Grenier (1982) שבחן את התמריץ לאי-ציות בהנחה שהקנס הכספי שיקבע הוא ביחס ישר לפער שבין השכר ששולם בפועל לשכר המינימום על פי החוק (הנחה זו אינה מתקיימת בחוק שהתקבל בישראל ב-1987). במודל שלו, בניגוד למודל A-S, נמצא שרמת הציות תעלה ככל שידגל הפער בין שכר המינימום והשכר בהעדר חוק. עבודתם של Ehrlich ו-Chang (1985) הרחיבה את הדיון בנושא הציות גם לשאלת אי ההעסקה כתוצאה מהחוק והראתה שהתמריץ לאי ציות קשור להיקף הביקוש לעבודה, לגובה שכר השוק ביחס לשכר המינימום ולגמישות הביקוש לעבודה.

בארץ נעשתה עבודה אמפירית אחת שחקרה את רמת הציות לשכר המינימום - יניב (1983). עבודה זו בחנה את רמת הציות להסכם שכר המינימום בחתך רחב ב-1983, על סמך נתוני מפקד האוכלוסין, ומצאה רמת ציות של כ-30 אחוזים בלבד.

העבודה שלנו בוחנת את רמת הציות להסכם שכר המינימום בתחילת שנות השמונים ולחוק שכר המינימום לאחר חקיקתו. כמו כן בחנו איך השתנתה התפלגות השכר ברמות השכר הנמוכות בין שתי התקופות. בעבודתנו בחרנו להתרכז בסקטור העיסקי בלבד שכן סביר שבסקטור הציבורי אכיפת החוק קרובה להיות מלאה². המעבר מהסכם שכר מינימום לחוק ב-1987 מספק הזדמנות נדירה לבחון השפעתם של שינויים

² סביר להניח שהציות לחוק שכר המינימום בקרב המוסדות הממשלתיים והציבוריים קרוב להיות מלא. ואולם על פי הסיווג הענפי בסקר ההכנסות מסווגים כחלק מהסקטור הציבורי גם מוסדות פרטיים המספקים שרותים שסיפקו באופן מסורתי ע"י המוסדות הציבוריים. חוק שכר המינימום קובע כמה רכיבי שכר (כגון ותק, ופרמיה מעל רמה מסויימת). שאין להכליל בחישוב השכר לצורך החוק. הפער בין השכר הכולל לבין השכר המחושב לצורך החוק גדול יחסית בסקטור הציבורי. מאחר שבסקרים אין פירוט של מרכיבי השכר אין באפשרותנו לבדוק את רמת הציות בסקטור הציבורי. בנוסף, לצורך בחינת ההשלכות הכלכליות מעניין אותנו השכר הכולל ללא התייחסות להגדרת מרכיביו כמופיע בחוק.

דיסקרטיים בסטטוס החוקי של שכר המינימום וברמתו, על התפלגות השכר בכלל ורמת הציות בפרט ואולם מאחר ושני השינויים הללו התרחשו בו-זמנית מבטא השינוי בהתפלגות את התגובה לשניהם. עם זאת, בעבודתנו ניסינו להפריד בין שתי ההשפעות הללו על רמת הציות ועל ההתפלגות. בנוסף, העבודה בוחנת את השוני ברמת הציות בין ענפים, משלחי יד ובין נשים וגברים.

2. מדדים לציות ולא-ציות

א-ציות לשכר המינימום מתבטא בכך שקיימים עובדים הממשיכים לקבל שכר הנמוך משכר המינימום למרות קיומו של הסכם חוק שכר מינימום. מדד אחד לאי ציות הוא שיעור המשתכרים מתחת לשכר המינימום מתוך אלו שהיו משתכרים פחות משכר המינימום בהעדר החוק, כלומר:

$$D^* = \frac{\pi}{\pi^0}$$

כאשר:

π מספר העובדים שמקבלים פחות משכר המינימום כאשר קיים ההסכם/החוק.

π^0 מספר העובדים שהיו מקבלים פחות משכר המינימום בהעדר ההסכם/החוק.

מדד זה (בהנחה שאין עובדים שהשתכרו מתחת לשכר המינימום ובעקבות החוק עוברים להשתכר מעליו), הוא למעשה המדד המשלים למדד הציות שהוצע על ידי Ashenfelter ו-Smith, לפיו רמת הציות מוגדרת כ:

$$C^* = \frac{(\eta - \eta^0) + \Delta L}{\pi^0} = 1 - D^*$$

כאשר:

η מספר העובדים המקבלים את שכר המינימום כאשר קיים ההסכם/החוק.

η^0 מספר העובדים שהיו מקבלים את שכר המינימום בהעדר ההסכם/החוק.

ΔL מספר העובדים המפוטרים עקב ההסכם/החוק.

N מספר העובדים שעקב ההסכם/החוק עברו לקבל מעל שכר המינימום.

הבעיה במדידת D^* ו- C^* היא שאין באפשרותנו לחשב את מספר העובדים שהיו מקבלים פחות משכר המינימום בהעדר הסכם/חוק (π^0). קירוב אחד ל- π^0 הוא מספר העובדים המקבלים שכר הנמוך מרמת שכר המינימום או את שכר המינימום כאשר קיים החוק. המדד המקורב לאי ציות הוא, אם כן:

$$D' = \frac{\pi}{\pi + \eta}$$

בהתאם, המדד המקורב לציות שבו השתמשו A-S בעבודתם האמפירית ובעקבותם יניב, הוא C' שהוגדר:

$$C' = \frac{\eta}{\pi + \eta} = 1 - D'$$

המדדים הללו מניחים ש- $\Delta L=0$, $\eta^0=0$ ו- $N=0$ ולכן $\pi^0=\pi+\eta$. כלומר הם אינם לוקחים בחשבון את הפרטים שהיו מועסקים בהעדר החוק בשכר הנמוך משכר המינימום ופוטרו עקב החוק, או ששכרם עלה מעל שכר המינימום (ראה Gramlich (1976)). בנוסף, הם מתעלמים מכך שיתכן שיש פרטים שהיו מקבלים בדיוק את שכר המינימום גם אלמלא החוק. מאחר ובחלק האמפירי, בשל מגבלות נתונים, יש התייחסות לטווח ולא לנקודת שכר המינימום, ברור שהתעלמות זו גורמת להטייה. חלק מההטיות הללו הן בכיוונים מנוגדים ולכן במידה זו או אחרת מקזזות זו את זו וכיוון ההטייה של המדד אינו ברור.

המגבלה בחישוב המדדים המקורבים (C' ו- D') נובעת מחוסר אינפורמציה לגבי התפלגות השכר אלמלא היה קיים הסכם/חוק שכר המינימום, ולכן הם מתבססים על התפלגות השכר החדשה -- כאשר קיים חוק שכר המינימום.

בנוסף להיות C' קירוב למדד לציות, מבטא המדד את מידת ההתרכזות סביב שכר מסויים מתוך

העובדים המשתכרים עד לאותה רמת שכר.

העובדה שרמת שכר המינימום שונתה באופן חד ב-1987 כאשר הסכם שכר המינימום הפך לחוק מאפשרת לנו להציע מדד מקורב אחר לציות לחוק, השונה מהמדד שחושב ע"י A-S והמבוסס על ההתפלגות השכר כפי שהיתה לפני שנחקק החוק. מדד זה יגדיר את π^0 - מספר העובדים שהיו מקבלים פחות משכר המינימום בהעדר חוק בצורה אלטרנטיבית: נתייחס לאותו חלק באוכלוסייה ששכרו לפני קיום החוק החדש היה נמוך מרמת שכר המינימום אחרי קבלת החוק (כלומר שכר השווה ל-42.6 אחוזים מהשכר הממוצע במשק). נסמן את המדד האלטרנטיבי המקורב לאי ציות המוצע כ- D'' :

$$D'' = \frac{\pi}{\pi^1}$$

כאשר:

π^1 מספר העובדים שהיו מקבלים פחות מרמת שכר המינימום הקבועה בחוק בתקופה שקדמה לחוק.

ומדד הציות C'' יוגדר בהתאם:

$$C'' = \frac{\pi^1 - \pi}{\pi^1} = 1 - D''$$

קירוב זה אינו מניח ש- $\Delta L=0$, $\eta^0=0$, ו- $N=0$ אבל גם הוא סובל מבעיות מדידה.

הבעיה במדד זה היא כמובן העובדה שהתפלגות השכר בין שתי התקופות השתנתה גם מעבר לשינוי שנבע מחוק שכר המינימום ואין ברשותנו נתונים על התפלגות השכר ערב כניסת החוק לתוקפו. כיוון ההטייה של מדד זה אינו ברור.

אינדיקטור נוסף למידת אי הציות לחוק שכר המינימום, בו נשתמש, הוא אחוז המשתכרים פחות משכר

המינימום.

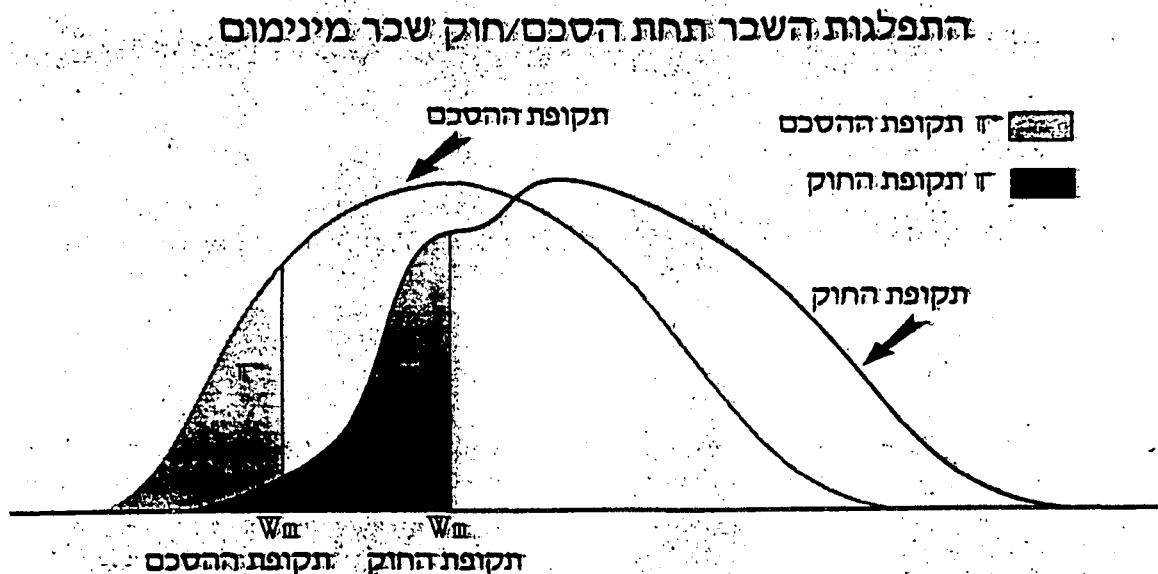
3. השפעת שינויים אקסוגניים על מדד הציות והבדלי ציות בין קבוצות שונות

המדד C בנוסף להיותו מדד לציות מבטא, כאמור, גם את מידת ההתרכזות סביב שכר מסויים מתוך העובדים המשתכרים עד לאותה רמת שכר. בגלל צורת התפלגות השכר, לא ניתן לקבוע את כיוון השינוי במדד זה (בהתפלגות נתונה) כאשר רמת השכר עולה לכיוון השכר השכיח. זאת משום שבהתפלגות "פעמון" ה- η והן π עולים כאשר רמת השכר עולה.

לפיכך כאשר עולה שכר המינימום לא ברור לאיזה כיוון ישתנה מדד הציות גם ללא השינוי בהתפלגות השכר הנובע מהעלאת שכר המינימום. השינוי ב- η אינו חד משמעי: מחד, כאשר רמת השכר מתקרבת לשכיח ההתרכזות סביבה גדלה, ומאידך כאשר רמת שכר המינימום גבוהה יותר, מחיר הציות עולה ולכן חלק גדול יותר מהמעסיקים לא יציתו. לעומת זאת P יגדל כאשר רמת שכר המינימום עולה ולכן כאמור לא ניתן לקבוע באיזה כיוון ישתנה מדד הציות כשמעלים את רמת שכר המינימום. כאשר בנוסף לשינוי ברמת שכר המינימום גם חלה החמרה באופי האכיפה ובמחיר האי ציות (כבמעבר מהסכם לחוק) -- שינוי הפועל בכיוון הגדלת הציות -- לא ניתן אפריורי לקבוע באיזה כיוון ישתנה מדד הציות בין התקופה שלפני ואחרי חקיקת החוק.

תיאור המעבר מהסכם לחוק בין שתי התקופות ללא שינויים נוספים בהתפלגות השכר יכול להיות

מתואר בצורה דיאגרמטית באופן הבא:

זאת בהנחה שגובה הקנס פרופורציונאלי לפער בין השכר בפועל ושכר החוק (כפי שהמצב בארץ) ושההסתברות לתלונה אינה משתנה באופן מהותי ביחס לגודל זה.

כדי להבין טוב יותר את משמעות השינוי במדד בין שתי התקופות בהן בחנו את מידת הציות, פרקנו את השינוי במדד הציות לשינוי במדד עקב תאזזה על התפלגות השכר: שינוי רמת שכר המינימום בהתפלגות נתונה (ההתפלגות הישנה), ושינוי במדד עקב תאזזה של התפלגות השכר הן כתוצאה משינוי הסטטוס במעבר מהסכם לחוק והן הפיכת הרמה הנדונה (החדשה) לרמת שכר המינימום. כלומר בחנו את השינוי במדד 'C' בהתפלגות הישנה במעבר מרמת שכר ההסכם לרמת שכר החוק, ואת השינוי ב-'C' במעבר מההתפלגות הישנה להתפלגות החדשה ברמת שכר החוק.

בהשוואה בין ענפים, משלחי יד, וגברים ונשים נצפה לקבל הבדלים ברמת הציות הנמדדת, בהתאם לגובה שכר המינימום ביחס לרמת השכר הממוצעת בקבוצה. למרות שצורת התפלגות השכר היא של התרכזות בכיוון הממוצע סביר שרמת הציות שתמדד תהיה נמוכה יחסית בקרב קבוצות ששכרן נמוך יחסית בשל עלות ציות גבוהה יחסית: ענפים עתיירי עבודה זולה, משלחי היד הפשוטים ונשים. מאותה סיבה סביר שגם הבדלים בפאזר של התפלגות השכר בכל קבוצה ישפיעו על רמת הציות. זאת בפרט משום שהקנס, במקרה של אי ציות, אינו קשור בגודלו לפער בין השכר בפועל ושכר החוק.

ההשוואה בין רמת הציות הנמדדת בין ענפים ובין משלחי יד שונים משקפת לא רק הבדלים בציות ממש, אלא גם הבדלים הנובעים משוני בצורת ההתפלגות, ובין היתר באחוז האנשים שהיו משתכרים שכר שבטוח שכר המינימום בהעדר חוק בקבוצות השונות.

4. תיאור הנתונים

בסיס הנתונים המשמש אותנו לצורך העבודה הוא סקרי הכנסות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנים 1980 עד 1982, ולשנים 1988 עד 1991.⁴ נתוני השכר המופיעים בסקרים מתוקנים כך שנתוני כל רביע הותאמו למחירים הממוצעים של כל שנה. תיקון זה מאפשר להתייחס לשכר הנומינלי בהשוואה לשכר המינימום הנומינלי הממוצע בכל שנה. עם זאת יתכן שבעיית המדידה הקשורה במחירים אינה נפתרת לגמרי ע"י תיקון זה. בנוסף לכך קיימת גם בעיית מדידה הנובעת מדיווח לא מדויק של השכר ולפיכך התייחסנו אל שכר המינימום

⁴ נתוני 1985 היו אמנם ברשותנו אולם מביקתם עולה שהתפלגות השכר במדגם אינה סבירה ולפיכך החלטנו לא להכליל שנה זו במחקר. אי הסבירות של התפלגות השכר לשנה זו מתבטאת בצורת ההתפלגות, בריכוז ניכר של מקבלי שכר הגבוה פי 5 ויותר מהשכר הממוצע, ומכיוון הטייה בשכר הממוצע במדגם ביחס לשכר מנתוני הביטוח הלאומי לפיו השכר הממוצע במדגם גבוה משכר הביטוח הלאומי. כיוון הטייה זה הוא בלתי סביר שכן מקור הנתונים הוא הפרטים עצמם בעוד שנתוני הביטוח הלאומי מתבססים על דיווחי המעבידים.

הממוצע כאל קירוב. לכן אנחנו מתייחסות לשכר המינימום כאל טווח סביב שכר המינימום: טווח של ± 5 אחוזים ושל ± 10 אחוזים. השכר בסקר הכנסות כולל סעיפים שאינם אמורים להכלל בשכר המחושב לצורך החוק. למשל, עבור עובדים ששכרם מחושב על פי התפוקה, פרמיה שמעבר לפרמיה בסיסית אינה אמורה להכלל בשכר המוזכר לעיל. (ואולם, אין בסקר פירוט של הרכב ההכנסה משכר). התייחסות לטווח שכר המינימום פותרת חלקית בעייה זו.

כדי להתייחס רק לפרטים שהחוק חל עליהם במלואו וכדי להמנע מבעיות המדידה הקשורות לחלקיות משרה, המדגם שלנו כולל רק אנשים שגילם מעל 18 שנה ושעבדו משרה מלאה. עבור אנשים אלה כדי לקבל שכר עבור עבודה במשרה מלאה תיקנו את ההכנסה לפי פרק הזמן שהפרט עבד בתקופה הנסקרת. בשנים המדווחות נבדק השכר הממוצע במדגם והשווה לשכר הממוצע המתקבל בנתוני השכר של הביטוח הלאומי. הפער היה בין 0 ל-10 אחוזים כאשר בתקופה הראשונה - 1980 עד 1982 הוא נע בין 1 ל-2.5 אחוזים ובתקופה השנייה התרחב הפער לכ-8-10 אחוזים. השכר הממוצע במדגם היה נמוך מזה שדווח מביטוח הלאומי, ופער זה (וכיוונו) אינו בלתי סביר בהתחשב במקורות השונים של הנתונים. סקרי הכנסות מבוססים על דיווח הפרטים בעוד שנתוני ביטוח לאומי מבוססים על דיווח המעסיקים.

משנת 1985 שונתה שיטת הדיווח בסקרי ההכנסות, מדיווח על הכנסות בשנה כולה לדיווח על הכנסות בשלושת החודשים האחרונים (נתוני השכר בסקרים תוקנו באופן שהכנסות מתקופות חקירה שונות הובאו לבסיס אחיד). שינוי זה יוצר שבר מסויים בסידרה, ואולם השוואת מבנה ההתפלגות בין שתי התקופות וגודל הפער בין השכר הממוצע במדגם והשכר של ביטוח לאומי בשתי התקופות נותן לנו בסיס סביר להניח שהשינוי בשיטת הדיווח אינו משפיע באופן מכריע על כיוון התוצאות של מחקרנו (ראה הערה 6).

5. ממצאים⁵

שיעור המועסקים המשתכרים מתחת לשכר המינימום מכלל המועסקים נמוך יחסית. אחוז האנשים המבוגרים העובדים משרה מלאה ומשתכרים מתחת לשכר המינימום היה בתקופה שקדמה לחקיקת החוק, בשנים 1980 עד 1982, 12 אחוזים בממוצע (לוח 1). אחרי חקיקת החוק ירד אחוז זה לכ-6 אחוזים. זאת למרות שרמת שכר המינימום ביחס לשכר הממוצע, במשק עלתה באותה תקופה ממוצע של 35 אחוזים מהשכר

⁵ הממצאים המתוארים כאן מתייחסים לטווח של ± 5 אחוזים מסביב לשכר המינימום. בלוחות ניתן למצוא את הממצאים המתייחסים לטווח רחב יותר - ± 10 אחוזים סביב שכר המינימום.

הממוצע לכ-43 אחוזים מן השכר הממוצע במשק.

השינוי ברמת הציות כפי שהיא נמדדת במדד הציות שתואר לעיל (C) מצביע גם הוא על עלייה ברמת הציות מכ-25 אחוזים בתקופה שלפני לכ-30 אחוזים בתקופה שלאחר כניסת החוק לתוקפו⁶. בשנים האחרונות (1991-1990) מסתמנת עלייה מסויימת ברמת הציות לחוק⁸. לשם השוואה כדאי להזכיר את הממצאים של A-S עבור ארה"ב על פיהם רמת הציות שזתקבלה היתה כ-70 אחוזים ב-1973. (רמת ציות גבוהה יותר בכ-10 נקודות האחוז התקבלה, מנתונים המתבססים על דיווח של המעסיקים) וירדה לכ-60 אחוזים ב-1975, כאשר הועלתה רמת שכר המינימום בכ-30 אחוזים.

השינוי ברמת הציות הנמדדת בין תקופת ההסכם בתחילת שנות השמונים (1982-1980) לתקופה שבה חל החוק (1991-1988), מושפע משינוי בגורמים המשפיעים על הציות: האכיפה (ההסתברות להיתפס), גובה הקנס, והפער בין שכר המינימום לשכר שהיה משולם בהעדר חוק, וכן משינויים אחרים שחלו בהתפלגות השכר בין שתי התקופות.

סביר להניח שהפיכת ההסכם לחוק העלתה את רמת האכיפה (אם כי, נראה שבאופן מוגבל מאוד) ואת הקנס (הפיכה לחוק מגדירה את מפרייו כעבריינים והחוק קובע את העונש בגין הפרה). ואולם אין ביכולתנו לכמת גורמים אלו. לגבי המרכיב השלישי, ניתן להתייחס לשכר המינימום כאחוז מהשכר הממוצע במשק כאל אינדיקטור לרווח מאי-ציות במקרה של אי תפיסה. (זאת בין היתר בהנחה שהפיזור של ההתפלגות לא היה משתנה באופן מהותי בין שתי התקופות, אלמלא נחקק החוק). שני הגורמים הראשונים פועלים בכיוון הגדלת רמת הציות בין שתי התקופות בעוד שהשפעת הגורם השלישי בגלל מבנה ההתפלגות, איננה חד משמעית. לפיכך אפריורי לא ניתן היה לצפות את כיוון השינוי ברמת הציות. במידה שהתפלגות השכר על פני כל התקופה הנדונה

⁶ כיוון ההטייה של השכר המתקבל מסקר ההכנסות בתקופה השנייה (על פי השוואה עם השכר מנתוני הביטוח הלאומי) מחזק את התוצאה של עלייה ברמת הציות בתקופה זו. זאת כמובן בהנחה שכיוון ההטייה בשכר הממוצע דומה לכיוון ההטייה בחלק הנמוך של התפלגות השכר.

⁷ בעבודתו של גידעון יניב, המבוססת על מפקד האוכלוסין 1983 (והתייחסה לטווח של (+5%, -10%) משכר המינימום), התקבלה רמת ציות להסכם דומה לזו שאצלנו -- בסביבות 30 אחוזים. עם זאת, רמת הציות בענפים אינה תמיד תואמת את אלו שהתקבלו בעבודתנו. תוצאה מתמיהה בעבודתו היא זו של רמת ציות של כ-35 אחוזים במגזר הציבורי. ניתן להסבירה כנראה בכך שהסיווג של מגזר זה כולל בתוכו שירותים שהם ציבוריים באופיים אולם ניתנים באופן פרטי (לדוגמא, בתי אבות פרטים) שבהם רמת הציות נמוכה במיוחד.

⁸ רמת הציות, לאחר חקיקת החוק, על פי המדד האלטרנטיבי "C" גבוהה יותר -- כמעט 70 אחוזים.

נעשתה מפוזרת יותר⁹ היינו מצפים למצוא רמת ציות פוחתת על פני זמן ללא שינוי בחוק ובמידת אכיפתו. על מנת לנסות ולבודד את השפעת השינוי ברמת שכר המינימום ביחס לשכר הממוצע, בחנו (לוח 7) את התפלגות השכר בשנים 1982-1980 גם סביב ומתחת לרמת שכר השווה ל-42.6 אחוזים מהשכר הממוצע במשק (שכאמור היתה רמתו הממוצעת של שכר המינימום, לאחר חקיקת החוק). מובן ששיעור המשתכרים, בשנים אלו, מתחת לרמת שכר זו גבוה בהרבה מזה שמתחת לשכר המינימום באותן השנים (18.3 אחוזים לעומת 11.5). בגלל מבנה התפלגות השכר שבה גדל הריכוז ככל שמתקרבים לשכר הממוצע, גבוה שיעור המשתכרים סביב שכר של 42.6 אחוזים מהשכר הממוצע במשק משיעור המשתכרים סביב 35.1 אחוזים מהשכר הממוצע (שהוא ממוצע שכר ההסכם) -- 4.7 לעומת 3.6 אחוזים. לפיכך, אפריורי לא ניתן לדעת באיזה כיוון אמור מדד 'C' להשתנות, רק כתוצאה מתאזזה על העקומה ברמת שכר המינימום מ-35.1 אחוזים מהשכר הממוצע ל-42.6. חישוב מדד ההתרכזות 'C', לשנים 1980 עד 1982 מראה שמדד זה ירד מכ-25 אחוזים לכ-21 אחוזים במעבר משכר של 35.1 אחוזים מהשכר הממוצע ל-42.6. כלומר, בהתעלם משינויים אחרים שחלו בהתפלגות השכר במשק, הגידול ברמת הציות במעבר מההסכם לחוק גדול מן השינוי כפי שמשקף בגידול במדד הציות 'C' בין שתי התקופות. הגידול במדד הציות מבטא סכום של שתי השפעות: (1) ירידה במדד הנובעת מעלייה ברמת שכר המינימום. -- "תאזזה על העקומה" -- מ-24.5 ל-20.5 אחוזים ו-(2) עלייה במדד עקב ההפיכה לחוק ברמת שכר גבוהה יותר (קרובה יותר לשכר הממוצע) מ-20.5 ל-29.8. (במידה שחלו שינויים בהתפלגות השכר גם כתוצאה מגורמים אחרים פרט לשכר המינימום, ישקף שינוי זה (במדד 'C') גם גורמים אלו).

ההשוואה בין נשים וגברים מצביעה על שיעור רב יותר של נשים המשתכרות מתחת לשכר המינימום הן בתקופת ההסכם (למעלה מפי 3) והן בתקופת החוק (למעלה מפי 4). השיעור הגבוה של המשתכרות מתחת לשכר המינימום בקרב הנשים לעומת זה שבקרב הגברים מאפיין את כל הענפים ומשלחי היד. אחוז הנשים המשתכרות מתחת לשכר המינימום היה בתקופת ההסכם כ-26 אחוזים וירד ל-14 אחוזים בתקופת החוק. אחוז הגברים המשתכרים מתחת לשכר המינימום ירד באותה תקופה מ-8 ל-3 אחוזים. גם שיעור המשתכרות סביב שכר המינימום גבוה בהרבה בקרב הנשים. השוואת הציות להסכם/חוק שכר המינימום בין המינים מצביעה על ציות גבוה בהרבה בקרב הגברים. בין שתי התקופות חלה עלייה בציות הן אצל הגברים והן אצל הנשים (לוחות

⁹ סביר להניח שפיזור השכר ללא שינוי בחוק שכר המינימום היה אכן גדל, שכן השינויים הטכנולוגיים בענפים המתוחכמים יותר, בהם מתרכזים בעלי שכר גבוה יחסית, היו מהירים בהרבה מאלה שחלו בענפים המסורתיים בהם מרוכזים בעלי שכר נמוך יחסית. יתרה מזאת שינויים טכנולוגיים בכל ענף גורמים לרוב להעלאת שכרם היחסי של בעלי משלחי היד שמלכתחילה שכרם היה גבוה יותר.

2 ו-3). מדד הציות בקרב הנשים עלה מ-23 ל-28 אחוזים ובקרב הגברים מ-26 ל-33 אחוזים.

בחנית הציות להסכם/חוק שכר המינימום בענפים השונים¹⁰ (לוחות 1 עד 3) מראה ששיעור הציות נמוך במיוחד בענף השירותים האישיים, ובענף המסחר והאוכל -- ענפים המאופיינים בשיעור גבוה של עובדים לא מקצועיים וברמת איגודיות נמוכה. לעומת זאת נמדדה רמת ציות גבוהה בענפי החשמל, המים, התחבורה והתקשורת -- ענפים שבהם רמת שכר גבוהה, הקשורה באופיים המונופוליסטי ובפעילותם של איגודי עובדים חזקים בהם. בין שתי התקופות חלה עלייה ברמת הציות בכל ענפי הסקטור העיסקי.

בענף התעשייה, שיעור המשתכרים מתחת לשכר המינימום דומה לממוצע בכלל המגזר העיסקי בשתי התקופות. עם זאת, שיעור המשתכרים סביב שכר המינימום גבוה בהרבה מהממוצע במגזר העסקי ולפיכך רמת הציות גבוהה יותר -- תוצאה סבירה היות שבענף זה רמת האיגודיות גבוהה ויש בו אחוז גבוה של מפעלים גדולים ומפעלים ממשלתיים והסתדרותיים, בהם יש נטייה לציות מלא. ואולם, סביר שיש שונות רבה באחוז המשתכרים מתחת לשכר המינימום וסביב שכר המינימום בין ענפי המשנה בתעשייה, אך אין בידינו פירוט של הציות בהם. התבוננות במשלחי היד השונים (לוחות 4 עד 6) מלמדת על שיעור ניכר של עובדים המשתכרים מתחת לשכר המינימום בקרב עובדי שירותים, פועלים פשוטים בתעשייה ואנשי מכירות. לעומת זאת, כצפוי, במשלחי יד החופשיים בהם גלום הון אנושי רב יחסית, שיעור המשתכרים מתחת לשכר המינימום נמוך. בתקופה שלאחר החלת החוק חלה ירידה בשיעור המשתכרים מתחת לשכר המינימום בכל אחד ממשלחי היד (הראשים), עם זאת, במשלחי היד האקדמיים והחופשיים שחלקם בקרב כוח העבודה האזרחי גדל מאוד עם הצטרפות העולים לשוק העבודה, היה שיעור המשתכרים מתחת לשכר המינימום בשנת 1991, דומה לזה שהיה בתקופת ההסכם. בהשוואה בין קבוצות גיל בולט שיעור גבוה יחסית של פרטים המשתכרים מתחת לשכר המינימום בקרב הצעירים גילאי 18-24 (כשליש בתקופת ההסכם וכ-15 אחוזים בתקופת החוק). בהתאם רמת הציות להסכם/חוק שנמדדה בקבוצה זו היתה נמוכה יחסית.

¹⁰ ענף החקלאות ומשלח היד עובדים בחקלאות הכילו מספר קטן מדי של תצפיות ולכן אין אליהם התייחסות בלוחות. כמו כן עבור ענפים ומשלחי היד בהם היה מעוט תצפיות לגבי גברים / נשים ניתנה רק האינפורמציה לגבי כלל המועסקים. בכמה מן הלוחות מופיעים נתונים חריגים (למשל: ציות / אי ציות של 100 אחוזים) העשויים לנבוע ממעוט התצפיות ויש להתייחס אליהם בזהירות.

6. סיכום ומסקנות

הממצאים האמפיריים מצביעים על כך, שהציות לחוק שכר המינימום הוא חלקי בלבד. בשנים 1980 עד 1982, תקופה בה חל הסכם קיבוצי של שכר מינימום עם צו הרחבה לכלל המשק, השתכרו כ-12 אחוזים מן השכירים עובדי משרה מלאה שכר הנמוך משכר המינימום. בתקופה שלאחר החלת חוק שכר המינימום - 1988 עד 1991 ירד אחוז המשתכרים מתחת לשכר המינימום לכ-6 אחוזים. שיעור הציות לשכר המינימום (כנמדד במדד C' שהוגדר לעיל) עלה בין שתי התקופות מ-25 ל-30 אחוזים.

הגידול במדד הציות בין שתי התקופות חל למרות העלייה ברמה היחסית של שכר המינימום במעבר מהסכם לחוק.

הירידה הניכרת באחוז המשתכרים מתחת לשכר המינימום בין תקופת ההסכם והחוק יחד עם ירידה בהתרכזות סביב רמת שכר המינימום (שיעור המשתכרים סביב שכר המינימום מתוך כלל האוכלוסיה), למרות עליית רמת שכר המינימום, מצביעים על כך שבד בבד עם חקיקת החוק חלה הסטה ימינה של החלק הנמוך של התפלגות השכר. תוצאה זו היא סבירה במשק שבו הסכמי השכר כוללים סולמות שכר והצמדות רחבות (גם אם לא פורמליות). בתנאים אלו, מגבלה חיצונית על חלק משלבי סולם השכר, עשויה להזיז גם שלבים נוספים בסולם השכר. השינוי בהתפלגות השכר יכול לנבוע גם מפיטורי עובדים ברמות השכר הנמוכות.

מסקנה זו מטילה ספק ביכולתו של מדד הציות (C') למדוד שינויים ברמת הציות כתוצאה משינויים אקסוגניים גדולים. זאת משום שחלק מן התנאים לקבלת קירוב סביר למדד הציות הוא שאין פרטים שחקיקת החוק מעבירה אותם מרמת שכר שמתחת לרמת שכר המינימום אל רמה הגבוהה משכר המינימום ושאינן פרטים המפוטרים עקב החוק. עם זאת חשיבות מדד ה-C' הוא כאינדיקטור למידת ההתרכזות סביב שכר המינימום מתוך בעלי השכר הנמוך.

רמת הציות שנמדדה מצביעה על כך שבקבוצות שבהן השכר נמוך יותר רמת הציות לשכר המינימום נמוכה יותר, בפרט, במשלחי היד הפשוטים, בענפים בהם מתרכזים עובדים פשוטים ובקרב נשים רמת הציות נמוכה יחסית.

לוח 1: ציות ואי ציות לחוק שכר המינימום לפי ענפים - כלל האוכלוסייה

שנה	שיעור המשתכרים מהמת לשכר המינימום מכלל המועסקים (אי ציות)									שיעור המשתכרים את שכר המינימום מבעלי העסק הנמוך (מדד לציית)								
	סה"כ	חקלאות	תעשייה	חשמל ומים בניה	מסחר	תחבורה	שרותים עסקיים	שרותים אישיים	סה"כ	חקלאות	תעשייה	חשמל ומים בניה	מסחר ואוכל	תחבורה	שרותים עסקיים	שרותים אישיים		
שכר המינימום בטווח של 5%																		
ממוצע 1982-1980	11.5	9.2	11.3	3.1	9.3	17.6	5.7	9.2	27.5	24.5	26.0	13.3	22.9	22.7	37.7	25.3	15.1	
1980	6.1	0.0	6.2	1.9	5.8	10.2	1.5	3.7	19.4	27.6	31.1	0.0	22.7	28.7	50.0	27.5	4.9	
1981	15.2	18.8	15.5	3.2	13.6	21.2	9.1	13.3	23.2	22.0	21.3	0.0	12.8	23.2	30.0	20.8	30.5	
1982	13.0	8.8	12.3	4.2	8.6	21.5	6.5	10.5	39.8	23.8	25.5	40.0	33.3	16.3	33.0	27.6	9.8	
ממוצע 1988-1991	5.8	3.0	5.7	0.5	3.1	8.7	3.1	5.0	10.6	29.8	41.7	30.3	57.8	28.7	23.8	26.7	22.3	
1988	5.8	0.0	4.8	1.8	7.1	8.3	3.8	5.3	10.0	19.7	19.5	100.0	100.0	24.7	22.9	17.2	0.0	
1989	6.8	4.4	6.6	0.0	0.0	11.0	2.7	5.3	13.2	35.4	40.0	100.0	55.4	34.0	33.8	15.8	15.8	
1990	4.6	3.6	4.2	0.0	2.5	6.4	1.9	4.3	10.1	35.4	33.5	100.0	44.9	35.0	30.9	25.4	36.6	
1991	6.2	4.0	7.3	0.0	2.7	8.9	3.8	5.0	9.2	36.1	33.3	100.0	32.4	33.3	30.9	25.4	36.6	
שכר המינימום בטווח של 10%																		
ממוצע 1982-1980	9.8	9.2	9.5	3.1	8.0	14.9	4.5	8.3	25.8	42.2	44.8	24.4	45.8	40.8	53.4	41.8	23.7	
1980	5.0	0.0	5.0	1.9	4.5	7.5	1.5	3.2	17.5	47.8	49.0	0.0	52.1	53.1	59.5	51.5	21.9	
1981	13.1	18.8	13.4	3.2	12.1	17.6	6.3	11.8	23.2	38.8	39.1	33.3	31.3	40.9	52.6	35.5	32.4	
1982	11.4	8.8	10.1	4.2	7.3	19.6	5.8	10.0	36.6	39.8	46.3	40.0	54.1	28.2	48.2	38.3	17.0	
ממוצע 1988-1991	4.7	3.0	4.6	0.5	1.6	7.0	2.1	4.4	9.4	51.7	73.3	52.5	82.2	49.8	58.3	45.9	38.8	
1988	4.5	0.0	4.0	1.8	3.2	6.4	2.3	5.0	8.3	50.0	48.7	50.0	75.2	47.1	54.0	39.0	50.0	
1989	5.8	4.4	5.6	0.0	0.0	9.3	2.7	4.8	12.4	41.7	44.6	100.0	100.0	41.5	46.0	35.1	15.6	
1990	3.8	3.6	3.5	0.0	1.2	5.3	1.5	3.6	9.4	56.8	66.5	100.0	80.3	53.1	60.5	59.6	37.7	
1991	4.9	4.0	5.4	0.0	1.8	6.9	1.7	4.3	8.6	58.2	66.7	100.0	57.8	57.4	72.6	50.0	51.7	

לוח 2: ציות ואי ציות לחוק שכר המינימום לפי ענפים - גברים

שנה	סה"כ	שיעור המשתכרים מתחת לשכר המינימום מכלל המועסקים (אי ציות)								שיעור המשתכרים את שכר המינימום מבעלי השכר הנמוך (מדד לציות)								
		תחבורה	מסחר	תעשייה	חקלאות	תעשייה	חשכל ומים בניה	מסחר	תחבורה	שרותים	שרותים	שרותים	שרותים	שרותים	שרותים	שרותים		
שכר המינימום בטווח של 5%																		
ממוצע	7.7	8.3	7.2	1.7	9.2	13.3	3.3	5.1	16.7	26.3	39.4	29.3	55.6	26.1	19.8	45.0	23.7	14.9
1982-1980	3.8	0.0	3.3	0.0	6.2	7.8	1.0	1.9	10.5	28.5	100.0	34.0	100.0	15.0	26.4	58.3	20.8	0.0
1981	11.0	21.4	10.7	3.3	13.0	18.2	5.1	7.1	14.5	21.8	18.3	24.6	0.0	28.3	14.2	37.0	12.3	33.2
1982	8.2	3.6	7.7	1.7	8.3	13.8	3.8	6.2	25.0	28.4	0.0	29.4	66.7	35.1	18.8	39.7	38.0	11.7
ממוצע	3.0	6.0	2.9	1.1	2.6	3.9	1.9	3.4	3.9	33.2	44.8	33.2	87.5	67.5	37.7	31.5	28.4	28.8
1988-1991	3.2	0.0	2.5	4.2	7.0	3.7	2.7	3.8	3.6	26.0	100.0	26.5	50.0	35.0	27.5	15.6	22.4	40.0
1988	3.8	8.7	4.0	0.0	0.0	6.9	0.0	3.1	6.0	19.0	0.0	20.0	100.0	100.0	18.8	100.0	13.9	0.0
1989	1.7	7.1	1.6	0.0	1.3	1.0	1.4	3.5	3.0	45.7	39.2	50.0	100.0	60.6	56.5	0.0	27.1	25.0
1990	3.3	8.0	3.5	0.0	1.9	4.0	3.4	3.2	2.9	42.1	39.8	36.4	100.0	74.4	48.1	10.5	50.0	50.0
שכר המינימום בטווח של 10%																		
ממוצע	6.4	6.0	5.9	1.7	7.7	11.4	2.9	3.9	15.8	46.9	48.5	50.2	66.9	46.2	40.0	56.9	49.7	29.5
1982-1980	3.0	0.0	2.7	0.0	4.9	5.5	1.0	1.5	7.9	51.6	100.0	50.9	100.0	52.0	54.2	63.0	50.0	40.2
1981	9.2	14.3	9.0	3.3	11.4	16.0	3.8	5.1	14.5	41.2	45.4	43.8	34.0	32.1	33.9	55.3	44.6	36.7
1982	7.1	3.6	6.0	1.7	6.9	12.8	3.8	5.2	25.0	47.9	0.0	55.9	66.7	54.6	31.9	52.5	54.4	11.7
ממוצע	2.2	3.0	2.2	0.5	1.1	3.0	1.0	3.1	3.3	60.1	70.9	58.4	70.9	86.6	61.5	70.9	47.7	42.5
1988-1991	2.2	0.0	1.8	2.1	2.8	2.7	1.4	3.3	2.4	58.7	100.0	51.4	100.0	76.7	60.3	56.3	40.0	66.7
1988	3.1	4.4	3.4	0.0	0.0	5.7	0.0	2.6	6.0	45.8	54.9	46.0	54.9	100.0	38.0	100.0	44.7	0.0
1989	1.5	3.6	1.3	0.0	0.7	1.0	0.9	3.5	3.0	67.5	71.8	70.5	71.8	86.8	74.4	66.7	50.0	25.0
1990	2.2	4.0	2.4	0.0	1.0	2.6	1.7	2.8	1.9	68.5	57.0	65.7	57.0	82.8	73.2	60.5	56.3	78.2

לוח 3: ציאות ואי ציאות לחוק שכר המינימום לפי ענפים - נשים*

שנה	שיעור המשכרים מתחת לשכר המינימום מכלל המועסקים (אי ציאות)					שיעור המשכרים את שכר המינימום מבעלי השכר הנמוך (מדד לציאות)					
	סה"כ	תעשייה	מסחר ואוכל	תחבורה	שרותים עסקיים	סה"כ	תעשייה	מסחר ואוכל	תחבורה	שרותים עסקיים	
שכר המינימום בטווח של 5%											
ממוצע 1982-1980	25.6	31.4	28.6	18.4	14.8	54.4	22.6	31.4	26.9	26.7	25.5
1980	14.6	18.4	16.9	5.3	6.3	44.4	26.9	18.4	31.6	32.9	30.8
1981	31.8	39.0	29.6	28.0	21.7	52.0	22.3	39.0	35.2	22.2	24.4
1982	30.4	36.7	39.4	22.0	16.3	66.7	18.6	36.7	14.0	24.9	21.3
ממוצע 1988-1991	13.7	15.9	18.5	7.4	6.7	23.9	27.8	15.9	25.9	34.0	30.6
1988	13.0	14.5	16.8	9.5	6.9	25.0	29.2	14.5	18.0	33.6	35.5
1989	14.3	15.2	19.5	10.3	7.6	26.1	20.2	15.2	28.6	12.7	17.4
1990	12.6	14.5	18.4	4.1	5.3	22.0	30.2	14.5	29.8	32.8	37.6
1991	14.7	19.2	19.2	5.8	7.1	22.5	31.7	19.2	27.3	56.9	31.7
שכר המינימום בטווח של 10%											
ממוצע 1982-1980	22.5	27.1	23.4	13.5	14.3	51.3	36.3	36.9	42.9	47.2	37.5
1980	12.4	14.8	13.0	5.3	5.6	44.4	43.7	46.8	52.4	50.0	52.9
1981	28.0	35.0	22.2	18.0	21.0	52.0	35.5	32.0	51.4	50.0	31.8
1982	27.1	31.6	35.1	17.1	16.3	57.6	29.5	31.7	25.0	41.6	27.9
ממוצע 1988-1991	11.7	13.6	15.3	5.9	6.0	22.2	45.6	48.3	43.9	52.3	45.7
1988	11.2	12.9	13.0	7.1	6.9	22.2	43.4	46.7	40.1	50.0	38.9
1989	12.5	12.8	16.9	10.3	7.0	23.9	38.8	43.6	43.5	22.0	31.4
1990	10.3	12.0	14.9	4.1	3.7	20.3	50.4	51.0	46.2	50.0	67.0
1991	12.5	16.7	16.2	1.9	6.2	22.5	50.0	51.7	46.0	87.2	45.6

* הענפים: חקלאות, בניה וחשמל ומים אינם מופיעים עקב מיעוט תצפיות.

לוח 4: ציאות ואי ציאות לחוק שכר המינימום לפי משלחי יד - כלל האוכלוסיה

שיעור המשתכרים מתחת לשכר המינימום מכלל המועסקים (אי ציאות)								שיעור המשתכרים מעל לשכר המינימום מכלל המועסקים (אי ציאות)								
שנה				מקצועות מקצועות מנהלים פקידיים אנשי עובדי מקצועיים פשוטים				מקצועות מקצועות מנהלים פקידיים אנשי עובדי מקצועיים פשוטים				מכירות שירותים בתעשייה בתעשייה מדעיים חופשיים				
שכר המינימום בטווח של 5%																
מרוצע																
19.8	27.8	15.0	26.1	24.8	42.3	46.1	22.6	24.4	10.6	31.4	17.2	11.1	1.1	3.4	1.8	1982-1980
24.1	35.7	10.0	23.7	24.6	100.0	73.9	0.0	13.2	5.4	22.5	15.1	4.9	0.0	0.6	0.8	1980
11.2	23.6	17.6	32.1	24.4	26.9	31.7	50.0	33.3	14.6	38.8	16.7	14.9	1.9	5.6	0.9	1981
24.1	24.0	17.3	22.4	25.4	0.0	32.8	17.8	26.8	11.7	32.9	19.7	13.5	1.4	3.9	3.7	1982
מרוצע																
32.3	28.1	24.5	28.6	34.5	25.0	43.8	33.3	11.6	4.8	17.6	9.4	5.6	0.5	1.8	0.8	1988-1991
27.7	25.0	19.5	26.2	37.2	0.0	100.0	0.0	10.2	5.7	14.0	9.0	5.9	1.1	0.0	1.0	1988
0.0	20.3	19.3	25.7	23.8	0.0	0.0	0.0	14.0	5.5	19.2	13.9	6.1	0.5	3.0	1.0	1989
56.2	35.4	28.7	28.2	36.5	0.0	33.3	100.0	8.9	3.1	17.4	6.6	5.4	0.5	0.8	0.0	1990
45.5	31.5	30.5	34.4	40.5	100.0	41.7	33.3	13.4	5.0	19.6	8.2	5.0	0.0	3.5	1.2	1991
שכר המינימום בטווח של 10%																
מרוצע																
37.6	45.1	28.8	42.3	46.6	58.0	57.7	29.1	20.7	9.1	27.8	14.6	9.3	1.1	2.9	1.8	1982-1980
34.3	52.7	31.2	43.3	58.0	100.0	78.6	0.0	12.6	4.4	18.3	12.3	3.4	0.0	0.6	0.8	1980
36.1	39.3	24.6	48.5	43.2	40.6	44.6	50.0	27.4	12.8	35.5	13.5	12.5	1.9	5.1	0.9	1981
42.3	43.3	30.6	35.3	38.5	33.3	50.0	37.3	22.2	10.2	29.5	18.0	12.0	1.4	2.9	3.7	1982
מרוצע																
50.5	55.1	40.8	49.7	55.1	37.5	67.5	37.5	9.8	3.9	15.1	7.6	4.7	0.4	1.1	0.8	1988-1991
42.7	51.7	41.1	53.6	50.0	50.0	100.0	0.0	9.4	4.2	11.2	6.4	5.1	0.5	0.0	1.0	1988
35.3	47.8	29.8	35.7	47.6	0.0	33.3	0.0	11.0	4.7	17.2	12.6	5.4	0.5	2.2	1.0	1989
62.6	60.3	45.9	54.0	61.3	0.0	60.0	100.0	7.6	2.5	15.1	5.3	4.3	0.5	0.8	0.0	1990
61.5	60.4	46.7	55.3	61.6	100.0	76.7	50.0	11.2	4.0	16.8	6.3	3.8	0.0	1.4	1.2	1991

לוח 5: ציאות ואי ציאות לחוק שכר המינימום לפי משלחי יד - גברים

שיעור המשתכרים מתחת לשכר המינימום מכלל המועסקים (אי ציאות)								שיעור המשתכרים את שכר המינימום מבעלי השכר הנמוך (מדד לציאות)								
שנה	מקצועות מדעיים חופשיים	מקצועות מנהלים פקידיים אנשי עובדי מקצועיים פשוטים	מכירות שירותים בתעשייה	מכירות שירותים בתעשייה	מדעיים חופשיים	מקצועות מנהלים פקידיים אנשי עובדי מקצועיים פשוטים	מכירות שירותים בתעשייה	מכירות שירותים בתעשייה	מדעיים חופשיים	מכירות שירותים בתעשייה	מכירות שירותים בתעשייה	מדעיים חופשיים	מכירות שירותים בתעשייה			
שכר המינימום בטווח של 5%																
ממוצע 1982-1980	1.5	2.3	1.0	4.4	12.0	21.4	7.7	19.8	8.6	40.6	41.7	28.4	33.9	13.1	30.0	21.4
1980	1.0	0.7	0.0	1.2	12.6	12.4	3.3	11.8	0.0	50.0	100.0	33.3	26.7	8.8	36.5	19.2
1981	1.0	4.3	2.1	6.2	12.8	31.0	11.1	28.7	0.0	21.8	25.0	17.3	35.0	8.3	27.0	14.6
1982	2.6	1.8	0.8	5.7	10.5	20.8	8.6	18.9	25.7	50.0	0.0	34.5	40.0	22.1	26.5	30.5
ממוצע 1988-1991	0.8	0.9	0.3	2.3	3.5	10.0	2.9	6.0	25.0	63.8	50.0	38.1	50.2	25.5	31.1	36.3
1988	1.2	0.0	0.6	0.5	3.5	10.8	3.8	5.9	0.0	100.0	0.0	66.7	37.5	6.9	25.5	33.0
1989	1.2	1.9	0	1.7	7.7	13.2	3.5	3.5	0.0	0.0	100.0	19.0	29.4	14.3	23.9	0.0
1990	0.0	0.0	0.6	2.2	0.6	6.3	1.6	5.8	100.0	100.0	0.0	43.6	66.7	40.0	40.7	60.0
1991	0.7	1.8	0.0	4.7	2.1	9.8	2.7	8.7	0.0	55.0	100.0	23.0	67.2	41.0	34.1	52.2
שכר המינימום בטווח של 10%																
ממוצע 1982-1980	1.5	1.9	1.0	3.4	9.8	19.1	6.5	16.2	16.7	59.4	61.6	58.1	51.5	29.2	50.4	43.0
1980	1.0	0.7	0.0	0.6	9.2	9.9	2.5	11.1	0.0	65.0	100.0	76.0	52.8	33.1	59.7	33.5
1981	1.0	3.7	2.1	4.3	9.8	29.6	9.6	23.8	0.0	45.6	38.2	53.3	54.6	12.4	43.2	39.3
1982	2.6	1.2	0.8	5.4	10.5	17.8	7.5	13.6	50.0	67.6	46.7	44.9	47.0	42.0	48.3	56.1
ממוצע 1988-1991	0.8	0.5	0.3	1.7	2.6	8.0	2.1	4.8	25.0	82.9	61.4	67.0	71.9	46.6	62.6	61.7
1988	1.2	0.0	0.6	0.5	2.1	7.5	2.4	4.9	0.0	100.0	45.5	75.0	70.0	47.2	60.7	50.0
1989	1.1	1.4	0	1.3	7.1	11.0	3.0	3.0	0.0	41.7	100.0	66.7	38.8	28.6	50.8	63.0
1990	0.0	0.0	0.6	2.2	0.6	5.2	1.2	5.8	100.0	100.0	0.0	66.2	86.0	54.8	70.7	60.0
1991	0.7	0.4	0.0	2.8	0.5	8.3	1.9	5.6	0.0	89.7	100.0	60.0	92.8	55.9	68.3	74.0

לוח 6: ציאות ואי ציאות לחוק שכר המינימום לפי משלחי יד - נשים

שיעור המשתכרים את שכר המינימום מבעלי השכר הנמוך (מדד לציאות)								שיעור המשתכרים מתחת לשכר המינימום מכלל המועסקים (אי ציאות)							
שנה	מקצועות מדעיים	מקצועות חופשיים	מנהלים	פקידים	אנשי מכירות	עובדי שירותים	מקצועות מדעיים	מקצועות חופשיים	מנהלים	פקידים	אנשי מכירות	עובדי שירותים	מקצועות מדעיים	מקצועות חופשיים	
שכר המינימום בטווח של 5%															
ממוצע 1982-1980	3.3	8.2	3.3	18.3	33.8	51.2	42.2	52.6	66.7	53.2	66.7	15.9	16.8	24.2	66.7
1980	*	0.0	*	9.0	*	43.6	25.2	21.7	*	100.0	*	10.5	*	23.7	*
1981	*	12.9	*	24.6	*	50.0	50.0	60.0	*	42.9	*	24.2	27.3	26.3	*
1982	*	11.6	*	21.4	*	60.0	51.4	76.2	*	16.5	*	17.8	6.3	22.5	*
ממוצע 1988-1991	0.9	5.0	1.6	7.85	24.8	29.3	22.1	28.3	87.5	39.5	50	25.4	20.1	35.3	50
1988	*	0.0	3.6	9.4	26.1	20.3	23.2	26.9	*	100.0	*	19.9	35.6	0.0	100.0
1989	*	6.6	2.9	9.0	26.7	28.3	19.8	31.8	*	0.0	*	22.7	23.1	24.4	0.0
1990	*	3.1	*	7.7	21.5	31.6	19.2	*	*	32.6	*	24.9	22.4	34.2	*
1991	3.5	10.3	*	5.3	25.0	36.8	26.3	24.5	50.0	25.4	*	29.7	15.0	47.0	*
שכר המינימום בטווח של 10%															
ממוצע 1982-1980	3.3	7.4	3.3	15.6	30.5	45.2	37.5	48.6	66.7	58.8	66.7	27.6	25.6	43.9	66.7
1980	*	0.0	*	6.6	*	35.9	23.3	21.7	*	100.0	*	30.0	*	54.8	*
1981	*	12.9	*	21.7	*	44.0	44.7	48.0	*	42.9	*	33.3	36.4	40.4	*
1982	*	9.3	*	18.6	*	55.6	44.4	76.2	*	33.6	*	29.0	23.5	36.5	*
ממוצע 1988-1991	0.9	3.3	0.7	24.8	20.7	26.1	19.3	23.5	91.6	59.2	75.0	44.3	38.5	53.6	75.0
1988	*	0.0	0.0	8.1	19.6	18.6	20.7	26.9	*	100.0	100.0	35.4	43.7	48.1	100.0
1989	*	4.9	2.9	81.0	24.0	26.7	16.8	22.7	*	24.6	*	30.5	33.3	44.1	0.0
1990	*	3.1	0.0	5.8	16.9	27.6	16.4	*	*	50.0	*	43.3	42.1	59.7	100.0
1991	3.5	5.2	*	4.4	22.1	31.6	23.2	24.5	66.3	62.3	*	51.1	34.8	62.4	*

* מספר החצפיות בתא קטן מ-20.

לוח 7: אינדיקטורים לציות ואי ציות לפי שכר ההסכם ולפי שכר החוק (1)

המשתכרים מתחת המשתכרים סביב המשתכרים סביב			
לשכר ההסכם/חוק שכר ההסכם/חוק		מבעלי השכר הנמוך	
(אחוזים)			
כלל האוכלוסייה			
24.5	3.6	11.5	שכר ההסכם 1980-1982
20.5	4.7	18.3	שכר החוק (2) 1980-1982
29.8	2.2	5.8	שכר החוק 1988-1991
גברים			
26.3	2.6	7.7	שכר ההסכם 1980-1982
25.0	4.2	12.6	שכר החוק 1980-1982
33.2	1.4	3.0	שכר החוק 1988-1991
נשים			
22.6	7.2	25.6	שכר ההסכם 1980-1982
14.4	6.9	39.4	שכר החוק 1980-1982
27.8	4.5	13.7	שכר החוק 1988-1991

(1) שכר המינימום בטווח של 5%

(2) 42.6 אחוזים מהשכר הממוצע במשק.

בבליוגרפיה

ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י, המכון למחקר כלכלי וחברתי, "כלכלה וחברה". שנים שונות.

וינבלט גימי ולוסקי ישראל, "מבנה השכר בתעשייה והשלכות של הנהגת שכר מינימום על עלויות השכר והייצור". הופיע ב: "הקצאת משאבים לשירותים החברתיים 1986/7" בעריכת יעקב קופ (1987).

יניב גדעון, "אי-ציות לחוק שכר המינימום: היבטים תיאורטיים והשלכות למשק הישראלי", המוסד לביטוח לאומי, האגף למחקר ותכנון, מחקר מס' 35 (ספטמבר 1986).

לישכה מרכזית לסטטיסטיקה, סקרי הכנסות לשנים 1980, 1981, 1982, 1988, 1989, 1990, 1991.

Ashenfelter, O. and Smith, R.S. (1979). "Compliance with the Minimum Wage Law," J.P.E. 87, April, 333-350.

Chang, Y.M. and Ehrlich, I. (1985), "On the Economics of Compliance with the Minimum Wage Law," J.P.E. 93, 84-91.

_____ (1992), "Noncompliance Behavior of Risk-Averse Firms under Minimum Wage Law," Public Finance Quarterly.

Gernier, G. (1982), "On Compliance with the Minimum Wage Law," J.P.E. 90, February.

Gramlich, E.M. (1976), "Impact of Minimum Wages on the Other Wages, Employment and Family Income," Brookings Papers on Economic Activity, 409-461.

Luski, I. and Weinblatt, J. (1993), "The Effect of Minimum Wage on Employment and Wages in Israeli Industry," Monaster Center for Economic Research, Ben-Gurion University, Discussion Paper No. 93-11.

Mincer, J. (1976-2), "Unemployment Effects of Minimum Wages," J.P.E. 84, 87-103.

Sellekaerts, B.H. and Welch, S.W. (1984), "An Economic Analysis of Minimum Wage Noncompliance," Industrial Relations 23 no. 2, Spring.

Yaniv, G. (1993), "Complaining About Noncompliance with the Minimum Wage Law," National Insurance Institute, Discussion Paper No. 53, November.

_____ (1988), "Enforcement and Monoposonistic Compliance with the Minimum Wage Law: Communication," Southern Economic Journal.

רשימת המאמרים בסדרה

- R. Melnick and Y. Golan - Measurement of Business Fluctuations in Israel. 91.01
- י. ארטשטיין, צ. זוסמן - דינאמיקה של עליות שכר בישראל: כוחות שוק והשוואות בינענפיות. 91.02
- M. Sokoler - Seigniorage and Real Rates of Return in a Banking Economy. 91.03
- E.K. Offenbacher - Tax Smoothing and Tests of Ricardian Equivalence: Israel 1961-1988. 91.04
- ג. עופר, ק. פלוג, נ. (קלינר) קסיר, - קליטה בתעסוקה של עולי בריה"מ בשנת 1990 והלאה: היבטים של שמירה והחלפת משלחי יד. 91.05
- צ. זוסמן, ד. זכאי, - פערים בין בכירים וזוטרים ומשכרים במערכת ציבורית: שכר הרופאים בשנים 1974 עד 1990. 91.06
- M. Beenstock, Y. Lavi and S. Ribon - The Supply and Demand for Exports in Israel. 91.07
- R. Ablin - The Current Recession and Steps Required for Sustained Sustained Recovery and Growth. 91.08
- צ. הרקוביץ, ל. (רובין) מרידור - ההשלכות המקרו-כלכליות של עלייה המונית לישראל. 91.09
- M. Beenstock - Business Sector Production in the Short and Long Run in Israel: A Cointegrated Analysis. 91.10
- א. ארגון, ר. עמיחי, - ההפרטה וגבולותיה. 91.11
- ק. פלוג, נ. קסיר (קלינר) - עלות העבודה בתעשייה הישראלית. 91.12
- A. Marom - The Black-Market Dollar Premium: The Case of Israel. 91.13
- A. Bar-Ilan and A. Levy - Endogenous and Exogenous Restrictions on Search for Employment. 91.14
- M. Beentstock and S. Ribon - The Market for Labor in Israel. 91.15
- ד. אלקיים, - השפעת המדיניות המוניטרית על פער הריביות במגזר השקלי הלא צמוד 1986 עד 1990. 91.16

- 92.01 מ. דהן, - בחינת מדד הדחף הפיסקאלי של ה-IMF עבור המשק הישראלי לשנים 1964 עד 1990.
- 92.02 O. Bar Efrat - Interest Rate Determination and Liberalization of International Capital Movement: Israel 1973 - 1990.
- 92.03 Z. Sussman and D. Zakai - Wage Gaps between Senior and Junior Physicians and Crises in Public Health in Israel, 1974-1990.
- 92.04 צ. ויס, ע. לויתן - התפתחות תשלומי העברה בישראל, 1965 עד 1989.
- 92.05 O. Liviatan - The Impact of Real Shocks on Fiscal Redistribution and Their Long-Term Aftermath.
- 92.06 A. Bregman, M. Fuss and H. Regev - The Production and Cost Structure of the Israeli Industry: Evidence from Individual Firm Data.
- 92.07 M. Beenstock, Y. Lavi and A. Offenbacher - A Macroeconometric Model for Israel 1962-1990: A Market Equilibrium Approach to Aggregate Demand and Supply.
- 92.08 ס. ריבון, - מודל חודשי לשוק הכסף.
- 92.09 R. Melnick - Financial Services, Cointegration and the Demand for Money in Israel.
- 92.10 מ. כרון, - העליות לארץ והשפעתן על הפסיפס הדמוגרפי של האוכלוסייה והן ההון האנושי.
- 92.11 ד. זינגר, - גורמים הקובעים את ההסתברות של פירמות להיסגר.
- 92.12 R. Melnick - Forecasting Short-Run Business Fluctuations in Israel.
- 92.13 K. Flug, N. Kasir and G. Ofer - The Absorption of Soviet Immigrants into the Labor Market from 1990 Onwards: Aspects of Occupational Substitution and Retention.
- 92.14 א. ארנון, ח. פרשמן, - הפרטת מונופולים טבעיים: הריצה אחר הבלתי מוכח.

- B. Eden - How to Subsidize Education and Achieve Voluntary Integration: An Analysis of Voucher Systems. 93.01
- א. ברגמן, א. מרום, - גורמי צמיחה בסקטור העסקי בישראל (1958 עד 1988). 93.02
- מ. דהן, - צמיחה כלכלית תחת איום ביטחוני. 93.03
- ק. פלוג, נ. (קלינר) קסיר - קליטה בתעסוקה של עולי חבר המדינות - הטרוח הקצר. 93.04
- מ. דהן, - האם קיימת יריבות בין שיויון בחלוקת ההכנסות להתפתחות כלכלית? : המקרה של ישראל. 93.05
- צ. הרקוביץ, ל. מרידור - ההשלכות המקרו-כלכליות של עלייה המונית לישראל: עדכון ובחינה מחודשת. 93.06
- A. Arnon, D. Gottlieb - An Economic Analysis of the Palestinian Economy: The West Bank and Gaza, 1968-1991. 93.07
- צ. הרקוביץ, ל. מרידור, נ. קנטור - הגירה וצמיחה בתנאים של ניידות הון בלתי משוכללת: גל העלייה לישראל בראשית שנות התשעים. 93.08
- K. Flug, N. Kasir - The Absorption in the Labor Market of Immigrants from the CIS - the Short Run. 93.09
- R. Ablin - Exchange Rate Systems, Incomes Policy and Stabilization Some Short and Long-Run Considerations. 94.01
- B. Eden - The Adjustment of Prices to Monetary Shocks When Trade is Uncertain and Sequential. 94.02
- מ. ברון, - התחזית הדמוגרפית ולקחיה. 94.03
- K. Flug, Z. Hercowitz and A. Levi - A Small-Open-Economy Analysis of Migration. 94.04
- R. Melnick and E. Yashiv - The Macroeconomic Effects of Financial Innovation: The Case of Israel. 94.05
- צ. הרקוביץ, מ. סטרבצ'ינסקי, - מדיניות חוב ציבורי בישראל. 94.06
- א. בלס, - חוזים כחסמי כניסה בשיווק דלק לתחנות תילדוק: בחינת החלטת הממונה על הגבלים עיסקיים לפיה מערכת ההסדרים הקיימת היא בגדר הסדר כובל. 94.07
- מ. דהן, - צמיחה כלכלית, פעילות בלתי חוקית והתחלקות הכנסות. 94.08

- A. Blass - Are Israeli Stock Prices Too High? 94.09
- א. ארנון, ג'. וינבלט, - פוטנציאל הסחר בין ישראל, הפלסטינים וירדן. 94.10
- מ. דהן, מ. סטרבצ'ינסקי, - תקציב הסקטור הציבורי וצמיחה כלכלית בישראל. 94.11
- ק. פלוג, נ. (קלינר) קסיר - הציות לחוק שכר המינימום בסקטור העסקי. 94.12